

4. Антоненко Н. Б. Педагогічна діяльність Спиридона Черкасенка в контексті руху за національну освіту (1906–1940) : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Черніг. держ. пед. ун-т. – Ч., 2005. – 221 с.
5. Антология педагогической мысли Украинской ССР / сост. Н. П. Калениченко. – М. : Педагогика, 1988. – 640 с.
6. Державна національна програма “Освіта” (“Україна XXI століття”). – К. : Райдуга, 1994. – 62 с.
7. Дічек Н. З галереї портретів українських педагогів 20-х років XX століття: Степан Ананьїн // Шлях освіти. – 2002. – № 7. – С. 38-43.
8. Ярошенко М. М. Педагогічні праці С. А. Ананьїна // Педагогіка. – 1968. – № 7. – С. 92-103.

КОШЕЧКО Н. Развитие познавательного интереса учеников.

В статье произведен анализ проблем познавательного интереса. Обозначена суцність данного поняття, его специфические значения, свойства и главные факторы возникновения. Рассмотрен исторический аспект развития понятия познавательного интереса в контексте учебно-воспитательного процесса.

KOSHECHKO N. Development cognitive interest of students.

In article is carried out the analysis of a problem of cognitive interest. The essence of the given concept, specific attributes, properties and primary factors of occurrence is determined. The historical aspect of development of concept of cognitive interest in a context of teaching and educational process is considered. Possible receptions concerning excitation, developments and maintenance of interest at pupils are opened.

**Лужецька О. М.
Дрогобицький державний педагогічний університет
імені І. Франка**

ШКІЛЬНИЦТВО УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКОГО ПОГРАНИЧЧЯ XVI–XVII СТ. У ДОСЛІДЖЕННЯХ КОСТЯНТИНА ХАРЛАМПОВИЧА

На основі сучасних дослідницьких підходів аналізується науковий доробок видатного українського вченого Костянтина Харламповича в галузі історії українського шкільництва. Переосмислюється концептуальний та фактологічний потенціал його праць для реконструкції процесу навчання та виховання на території українсько-польського пограниччя. Підсумовується внесок ученого в дослідження історії української освіти.

На сучасному етапі національно-культурного і духовного відродження все більша увага приділяється історичним витокам освіти та виховання, у тому числі й на регіональному рівні. Враховуючи ту обставину, що Західна Україна як територія синтезу східно-західних культур завжди посідала особливе місце, варто спеціально звернутися до цих теренів, які трактуються нині як ареал українсько-польського етноісторичного пограниччя. Актуальність теми статті зумовлена також її нерозробленістю в

українській педагогічній думці (постать К. Харламповича порівняно недавно повернута українській науці та культурі). Крім того, засади вітчизняної науки суттєво відрізняються від польської та російської наукових традицій, які або недооцінюють українське шкільництво, або ж записують їх на свій національний “рахунок”.

В українській науці теми розвитку шкільництва на українсько-польському пограниччі в досліджуваний період торкалися в узагальнюючих та спеціальних працях М. Даденков [4], О. Дзюба [5], Я. Ісаєвич [7], Є. Мединський [12], І. Мицько [13], Б. Мітюров [14], Т. Шевченко [21]. На нашу думку, потенціал праць К. Харламповича використаний у них недостатньо, тому пропонуємо звернутися до них спеціально, в річищі досліджуваних нами проблем. Мета даної статті полягає в тому, щоб на основі сучасних дослідницьких підходів проаналізувати науковий доробок видатного українського вченого Костянтина Харламповича в галузі історії українського шкільництва, а також переосмислити концептуальний та фактологічний потенціал його праць для реконструкції процесу навчання та виховання на території українсько-польського пограниччя досліджуваного періоду.

Костянтин Васильович Харлампович (30.07.1870–24.03.1932) належить до найбільш обдарованих і яскравих представників української гуманітаристики кінця ХІХ – першої третини ХХ ст. Його життєвий шлях і творчість до останнього часу залишались недостатньо відомими. Дослідження, які з’явилися в останні роки, публікації архівних матеріалів про вченого з ґрунтовними біографічними нарисами [8; 15; 22, с. 8-41], свідчать про пожвавлення інтересу до постаті науковця.

Основною ділянкою студій К. Харламповича була історія церкви та освіти України, Білорусі та Росії доби пізнього середньовіччя і раннього нового часу. З цих та інших проблем дослідник написав понад 200 наукових праць [8, с. 122]. Наукові заслуги К. Харламповича було відзначено ще в дореволюційний період (1916 р. він був удостоєний звання члена-кореспондента Російської Академії Наук), 1919 р. Українська Академія Наук обрала його своїм дійсним членом.

Народився історик 18 (30) липня 1870 р. в с. Рогачі Брестського повіту Гродненської губернії в сім’ї священика українського походження. Освіту здобував у Віленській духовній семінарії та Петербурзькій духовній академії, котру закінчив у 1894 р., отримавши звання магістра богослів’я, а у 1914 р. – доктора церковної історії. З 1895 р. К. Харлампович викладав

латинську мову в Казанській духовній семінарії, з 1906 р. – громадянську історію. З 1900 р. працював на посаді приват-доцента кафедри церковної історії, в 1909 р. став професором Казанського університету.

Революція і громадянська війна в Росії, пов'язані з ними зміни в царині освіти та науки, внесли свої корективи в життєвий і творчий шлях К. Харламповича. Після закриття в Казанському університеті історико-філологічного факультету (1921 р.), вчений змушений був викладати математику та латинську мову в середніх спеціальних навчальних закладах. Водночас він працював в Центральному музеї та музейній комісії у Казані, впродовж 1922–1924 рр. його обирали головою Казанського товариства археології, історії та етнографії. Освітнянську і науково-організаційну діяльність К. Харламповича було перервано арештом у 1924 р. і адміністративним засланням до Киргизії. Після звільнення в 1928 р., останні роки свого життя жив і працював в Україні (Ніжин і Київ). Помер 24 березня 1932 р.

Першою значною темою, у вивчення якої К. Харлампович здійснив вагомий внесок, була історія освіти в “западнорусских” землях, тобто території, заселеній українцями і білорусами (“западнороссами”), в XVI – першій третині XVII ст. Ця проблема відображена в його фундаментальній монографії [16] і дрібніших працях, які пов'язані з нею тематично [17; 19].

У центрі уваги К. Харламповича знаходилось православне шкільництво. Історик поставив за мету подати максимально повний аналіз внутрішнього устрою православних навчальних закладів в Україні, Білорусі, Литві в XVI – на початку XVII ст., а також з'ясувати умови та обставини їхньої діяльності. Поставлене завдання вчений вирішував шляхом вивчення засад пануючої системи освіти, яка розвивалась на “православному ґрунті”. Позаяк після Люблінської унії 1596 р. більшість українських територій потрапило до складу Польської держави (західну їх частину часто й досі називають територією українсько-польського етноісторичного пограниччя), вчений велику увагу приділив неправославним навчальним закладам, які, як він справедливо вважав, впливали на православне шкільництво. Такий підхід визначив і структуру головної роботи К. Харламповича. Так, з 13 глав книги 8 присвячено неправославним школам – католицьким, протестантським і уніатським. Автор з'ясував умови їх діяльності і внутрішній лад (організацію, навчальні програми, систему виховання, творчість окремих “дидакалів” і ректорів).

У першому відділі дослідження розглянуто навчальні установи, що

виникли під егідою католицької церкви (кафедральні і приходські школи, єзуїтські училища, духовні семінарії, Замоїська академія), в другому – протестантські школи. Третій відділ – найбільший за обсягом і головний в студії – розпочато зі змалювання стану православної освіти в “Західній Росії” до середини XVI ст. і з’ясування передумов освітнього підйому тут в другій половині XVI ст.; він містить історію Острозької школи, братських та небратських шкіл. В четвертому відділі подано відомості про уніатські школи. Таким чином, К. Харлампович вперше в гуманітаристиці Східної Європи подав чітку класифікацію шкільництва тієї доби, підкреслив його поліетнічний і поліконфесійний характер. Робота К. Харламповича цікава, передовсім, своїми висновками та інтерпретацією окремих фактів, що в сукупності створило цілісну наукову концепцію.

Характерна риса праць історика взагалі і, зокрема, його “освітнянського” циклу – критичне ставлення до поглядів інших дослідників і намагання бути безстороннім, незаангажованим певними ідеологічними і релігійними упередженнями. Причому, на відміну від тогочасних церковних істориків, український вчений не зв’язував себе якимись конфесійними упередженнями. На думку К. Харламповича, єзуїтський орден був “чудовим явищем в історії всього людства” [16, с. 38]. Він також вважав, що в межах “Західної Росії” в досліджуваній період, повний єзуїтський навчальний заклад, чи академія, була тільки у Вільні. В інших колегіях з вищих, богословських і філософських, предметів читався один-два, частіше освіта учнів закінчувалась нижчими науками: риторикою, поезією або навіть граматиною [16, с. 82]. Водночас, історик дотримувався погляду про неоригінальність педагогічної системи єзуїтів, гадаючи, що вона базувалась на запозиченні вже існуючих педагогічних і дидактичних систем (схоластика, гуманізм, німецька протестантська педагогіка) [16, с. 80-81]. Загальна оцінка В. Харламповичем ролі єзуїтських освітніх установ є неоднозначною: “Орден єзуїтів самою своєю появою в країні і заведенням училищ підняв в ній освіту і католицьку, і некатолицьку, спонукаючи православних і протестантів до заснування і підйому на потрібну висоту своїх власних шкіл... Але, з іншого боку, він же й намагався гальмувати в країні будь-яку іншу освіту” [16, с. 117].

Окрему главу дослідник присвятив знаменитій Замоїській академії, в якій, як відомо, здобули освіту такі відомі діячі Першого національного відродження, як К. Сакович, С. Косів та ін. Перевагами цього навчального закладу перед єзуїтськими школами К. Харлампович називав його

орієнтацію на розвиток самостійності і самоврядування студентів, поділ їх корпорації на п'ять "націй" (серед яких була й "руська"), який сприяв тому, що "в Замості не було того космополітичного нівелювання, якого зазнавали студенти єзуїтських хоча б шкіл" [16, с. 136-137].

К. Харлампович наполягав на "обмеженому" значенні протестантських шкіл в історії освіти в Польсько-Литовській державі. Так, він навів низку прикладів про поширену в той час практику навчання дітей-протестантів не у протестантських, а в католицьких школах [16, с. 151-152]. "Слід підкорегувати ту загальну майже тезу, – писав дослідник, – що протестанти ніби за самою своєю ідеєю ревно підтримували просвіту і поширювали своє вчення виключно через школи та подібним чином" [16, с. 151].

З'ясовуючи дискусійне питання про стан освіти в "Західній Росії" до початку XVII ст., К. Харлампович відкидав поширену серед дослідників думку про її слабкий розвиток. Натомість, він навів конкретні докази на користь аргументованого погляду про досить високий рівень поширення шкільництва й освіченості різних верств "західноруського" суспільства, який завершився національно-культурним підйомом, що розпочався з 1570–1580 рр. [16, с. 187-199]. На його думку, на чолі розумового та релігійного руху, що охопив суспільство з 70-х рр. XVI ст., стояли представники аристократії і міщанство. До причин піднесення освіти вчений відносив "усвідомлення небезпеки, що загрожувала руській мові, релігії, а отже й народності" у зв'язку з наступом польської мови і католицизму в усі сфери життя; вплив "дружніх стосунків православних з протестантами". Саме в останніх православні запозичили енергію просвітницької діяльності, а також їхню наполегливість до вивчення Божого слова, засади проповідництва, усної та письмової полеміки з латинством, заснування друкарень і шкіл; у єзуїтів – їхню бурхливу видавничу діяльність, диспути та інші засоби пропаганди католицького табору; велике значення мав "грецький" вплив – запозичення грецьких елементів освіти, поїздки "західноросів" в Грецію з метою отримання освіти, опіка з боку патріархів над розвитком освіти.

Значну увагу К. Харлампович приділив Острозькій академії (в окремому нарисі за 1897 р. він називає її "Острозькою православною школою" [19]), в монографії іменує цей навчальний заклад частіше Острозьким училищем [16, с. 237]). Історик вважав, що однією з основних причин її організації була потреба Острозької друкарні у вихованні людей "зі знанням мов і православними переконаннями". Вчений зараховував її до навчальних закладів середнього типу (острозьке "училище" не надавало

вчені ступені і не було офіційно визнане королівською владою). Остріг зазнав впливу грецьких освітніх установ, а першими вчителями були тут “грецькі дидаסקали”. Що стосується протестантських шкіл, то їхній вплив позначився пізніше. Вплив іноземних педагогічних систем не зміг подолати “внутрішнього ладу, православного духу і спрямування училища” [16, с. 256]. К. Харлампович високо оцінював діяльність князя В. К. Острозького як фундатора освітнього осередку в Острозі.

До найвагоміших здобутків К. Харламповича як історика освіти належать його розлогі нариси про братські школи [17]. До причин, що спонукали братства “взятись до справи просвіти народу”, К. Харлампович відносив певну заможність і освіченість міщан, що призвело до усвідомлення ними потреби в освіті, байдужість православного кліру до потреби розвитку шкільництва, підтримку братського руху з боку “східних” патріархів. Дослідник з’ясував загальну історію братських шкіл: Львівської, Віленської, Брестської, Мінської, Могилівської, Луцької, Київської (братської і лаврської). Окремі сюжети К. Харлампович присвятив учителям і ректорам братських шкіл (з бібліографічними вказівками про їхні праці) та їх внутрішній організації – навчальним програмам, підручникам, засадам навчального процесу.

Вчений акцентував вирішальний вплив на початкову діяльність братських шкіл грецьких освітніх стандартів. Разом з тим, на його думку, вони зазнали згодом “латино-польських” впливів. Для кожної школи цей процес був своєрідним і ступінь проникнення латинських впливів також був різним. Виховний же компонент братських шкіл запозичувався в однаковій мірі з практики діяльності грецьких, католицьких та протестантських шкіл. Значення праці братств на освітній ниві історик вбачав у тому, що вони “паралізували успіхи латинства”, сприяли національно-релігійному відродженню, поширенню освіти і виховання, розвитку науки [16, с. 474-475].

Прикметно, що православна історіографія XIX ст. акцентувала конфесійну належність шкіл, які в середньовіччі були, майже без винятку, релігійними. Не був винятком у цьому річищі і К. Харлампович. Так, він підкреслював своєрідний дух побожності, який панував у тогочасному шкільництві. Найважливішою метою парафіяльних шкіл було, як відомо, навчання і виховання учнів у дусі християнських цінностей. Школи, зрозуміло, виконували своєрідну функцію – вони готували учнів до виконання церковних обов’язків. Очевидно, що згадані цілі мали місце у шкільних програмах. Наприклад, велика увага приділялася вивченню

катехизису і засад віри. Відтак школи прагнули надати знання, які давали учням засади загальної підготовки. У передмові до "Граматики" Мелетія Смотрицького (1619 р.) ідеться про порядок навчання: вчителі мали звичай навчати дітей спочатку абетки, згодом Часослову і Псалтиру, а також письму. Після цього читали Апостол. У деяких школах вивчали початки арифметики [16, с. 203]. Іншим предметом було навчання читання літургійних текстів старослов'янською мовою. Важливою складовою навчання було мистецтво релігійного співу (насамперед, навчання виконання різноманітних літургійних пісень). З предметів загальноосвітнього рівня викладалося руське письмо. За підручники служили, головно, релігійні і літургійні книги, серед котрих найчастіше згадувалися Святе Письмо, служебники, молитовники, псалтирі, тріоді та ін. Зазвичай у школах використовувалися книги парохіяльних бібліотек.

Цікаво, що ухил К. Харламповича у бік вивчення релігійного шкільництва зазнав критики з боку М. Грушевського, який закинув дослідникові його належність до духовного стану, через що він не виявив відповідних симпатій до світських елементів освіти [20, с. 216-218].

К. Харлампович у спеціальному дослідженні вивчив впливи українського релігійного життя на розвиток Московії [18]. Помітне місце в цьому процесі належало й шкільництву. Так, до причин культурної експансії діячів української церкви вчений відносив українське культурне піднесення другої половини XVI ст., пов'язане з відкриттям навчальних закладів і друкарень. Заради справедливості, зазначимо, що К. Харлампович не заперечував значення політичних репресій проти православних в Польсько-Литовській державі, що спонукали представників українського духовенства до еміграції. Найбільш відчутного рівня українські впливи набули внаслідок розвитку Києво-Могилянської академії, а також пов'язувалися з її визначними випускниками.

Окрему, маловідому невелику працю дослідник присвятив польським впливам на розвиток українського шкільництва [23]. Написана після великих монографічних книг, розвідка К. Харламповича дещо резонувала з його попередніми висновками. Так, вчений наголошував на занепаді українського шкільництва в XVI ст., хоча й пов'язував його з втратою Україною державності. З іншого боку, К. Харлампович акцентував польську експансіоністську релігійно-освітню політику, хоча, в підсумку, вважав польські впливи на українське шкільництво благодійними. Вони втягували українське суспільство у сферу європейських культурно-релігійних та

цивілізаційних процесів. Прикметно, що видавці та перекладач праці К. Харламповича не погоджувалися з акцентуванням вченим українсько-польських протиріч, хоча в цілому схвалили її спрямованість [23, с. 3-8].

Рецензенти праць вченого (П. Жуковича [6], С. Голубев [2], І. Любарський [11]) відзначали, передовсім, систематичність та ґрунтовність вивчення К. Харламповичем проблеми шкільництва. З пануючих засад, тогочасна наука вітала підкреслений вченим невисокий рівень уніатського шкільництва, а також негативні наслідки для руського народу унії з Римом. Цікаву характеристику книги К. Харламповича про православне шкільництво подав М. Грушевський: “З поміж загальних праць перше місце займає щодо багатства матеріалу (майже виключно одначе друкованого) праця Харламповича ... Титул книги узший від змісту. Автор вводить почасти в літературу й спеціальні питання; критичність його одначе не дорівнює багатству зібраного матеріалу, і спеціально в розділі, присвяченому школам православним, звістки автентичні не всюди докладно відріжені від більше або менше апокрифічних” [3, с. 612].

Дослідники в подальшому використовували науковий доробок К. Харламповича, посилаючись на його студії і дискутуючи з окремими їх положеннями. Проте, через різні причини (наприклад, умови радянської ідеології), знавці українського культурного процесу XVI–XVII ст. визнавали слухними його міркування лише стосовно окремих питань, а фундаментальне дослідження “Малороссийское влияние...” було призабуте, позаяк аж ніяк не вписувалося в російськоцентричну схему історії СРСР. В інших випадках, сучасна наука, зрозуміло, пішла далі. Наприклад, в ґрунтовному дослідженні з історії Острозької слов'яно-греко-латинської академії І. Мицько, на відміну від К. Харламповича, обґрунтував положення про те, що ця освітня установа мала ознаки школи вищого типу [13]. Назагал, праці К. Харламповича вигідно відрізняються науковою об'єктивністю і виваженістю від студій радянської доби, які позначені ідеологічними стереотипами, зокрема, антикатолицькою, та особливо антиєзуїтською риторикою, гіперболізацією зв'язків з Росією та ін. вадами.

Натомість, для польської історіографії (для прикладу, згадаємо праці Р. Пельчара з історії шкільництва Перемишльщини [24; 25; 26]) характерне перебільшення рівня, ролі та значення польських навчальних закладів у порівнянні з українськими, а також намагання задавнити початки польського шкільництва. Сказане ґрунтується, передовсім, на

недосконалому вивченні писемних джерел, а також недостатній увазі до праць таких класиків історії українського шкільництва, як К. Харлампович.

Відзначимо важливість праць К. Харламповича для дослідження освіти українсько-польського пограниччя досліджуваної доби. Так, поліетнічний та поліконфесійний характер освіти сприяв формуванню на цих теренах суспільства з досить специфічними рисами, передовсім, суспільно-культурною гетерогенністю, базованою на сусідстві і взаємовпливах культур. Відтак, категорія територіальних відмінностей відсувається на задній план. Водночас, картина етноісторичного пограниччя є досить динамічною, позаяк не втрачає свого “внутрішнього забарвлення” (ідеться про етнічний та конфесійний склад населення, специфічність економічно-суспільно-інтелектуальних культур тощо) [1, с. 14-19]. На наше переконання, визнання згаданих засад сприяє кращому зрозумінню сутності інтелектуальної історії тієї доби, складовою частиною якої завжди була освіта. Її особливості на території українсько-польського пограниччя сьогодні чітко означені [9; 10].

Підсумовуючи, можна стверджувати, що розвідки К. Харламповича з історії української освіти були етапним явищем в історіографії історії культури українського народу. Вони зберігають наукове значення і нині.

Використана література:

1. *Гмітерек Г.* Етноісторичні контексти польсько-українського пограниччя / укл. Л. Тимошенко / Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка. – Дрогобич: видавець Сурма С. – 48 с.
2. *Голубев С. Т.* Отзыв о сочинении г. К. Харламповича: “Западнорусские православные школы XVI и нач. XVII в., отношение их к инославным, религиозное обучение в них и заслуга их в деле защиты православной веры и церкви”. – Казань, 1898 // Чтения в императорском Обществе Истории и Древностей Российских при Московском университете. – 1906. – Кн. 4. – С. 1-20.
3. *Грушевський М. С.* Історія України-Руси. – Т. 6. – К., 1995. – 667 с.
4. *Даденков М. Ф.* Школа на Україні в XVI–XVII століттях у боротьбі за зміцнення культурних зв'язків українського і російського народів. – К.: Вища школа, 1954. – 166 с.
5. *Дзюба Е. Н.* Просвещение на Украине и его роль в укреплении связей украинского народа с русским и белорусским (вторая половина XVI – первая половина XVII в.). – К.: Науков думка, 1987. – 129 с.
6. *Жукович П.* Отзыв о сочинении К. Харламповича “Западнорусские православные школы XVI и нач. XVII в., отношение их к инославным, религиозное обучение в них и заслуга их в деле защиты православной веры и церкви”. – СПб., 1902 [Отдельный оттиск из “Отчета о XIII присуждении наград графа Уварова”].
7. *Ісаєвич Я. Д.* Братства та їх роль в розвитку української культури XVI–XVIII ст. – К.: Наукова думка, 1966. – 251 с.
8. *Каран Д.* Листи К. В. Харламповича до М. С. Грушевського (Вступна стаття, публікація, коментарі) // Київська старовина. – 2001. – № 6. – С. 122-144.
9. *Лужецька О.* Навчання та виховання українців і поляків Перемишльщини (кінець XVI–XVIII ст.) // Fasciculi Musei Regionalis Brzozoviensis. – Nr 2. – Brzozów, 2007. – S. 31-38.

10. *Лужецька О.* Особливості навчання та виховання дітей на теренах Перемишльщини доби пізнього Середньовіччя // Педагогіка і психологія професійної освіти / Наково-методичний журнал / Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України. Львівський науково-практичний центр професійно-технічної освіти АПН України. Національний університет “Львівська політехніка”. – № 4. – Львів, 2006. – С. 178-186.
11. *Любарский И.* [Рец.] Харлампович К. Западнорусские православные школы XVI и нач. XVII в., отношение их к инославным, религиозное обучение в них и заслуга их в деле защиты православной веры и церкви. – Казань, 1898 // Исторический вестник: историко-литературный журнал. – 1898. – Т. LXXIV. – № 10 (октябрь). – С. 803-807.
12. *Мединський Є. М.* Братські школи України і Білорусії в XVI – XVII століттях / пер. з рос. вид., пере. і доп. – К. : Радянська школа, 1958. – 210 с.
13. *Мицько І. З.* Острозька слов'яно-греко-латинська академія (1576–1636). – К. : Наукова думка, 1990. – 190 с.
14. *Митюров Б. Н.* Развитие педагогической мысли на Украине в XVI–XVII вв. – К. : Наукова думка, 1968. – 212 с.
15. *Морозов О.* Справа академіка К. В. Харламповича (Публікація архівних документів, передмова та коментар) // Сіверянський літопис. – 2000. – № 1. – С. 71-87; № 2. – С. 63-73.
16. *Харлампович К.* Западнорусские православные школы XVI и начала XVII века, отношение их к инославным, религиозное обучение в них и заслуга их в деле защиты православной веры и церкви. – Казань: Типо-литография Императорского Университета, 1898. – 524 с. + LXII.
17. *Харлампович К. В.* Западнорусские церковные братства и их просветительская деятельность в конце XVI и начале XVII в. – СПб., Б. в., 1899. – 147 с.
18. *Харлампович К. В.* Малороссийское влияние на великорусскую церковную жизнь. – Т. 1. – Казань: Издание Книжного магазина М. А. Голубева, 1914. – 878 с. + LXVI.
19. *Харлампович К. В.* Острожская православная школа (Историко-критический очерк) // Киевская старина. – 1897. – Май. – С. 177-207; Июнь. – С. 363-388.
20. *Тельвак В.* Методологічні основи історичних поглядів М. С. Грушевського // Київська старовина. – 2002. – № 2. – С. 3-28.
21. *Шевченко Т.* Єзуїтське шкільництво на українських землях останньої чверти XVI – середини XVII ст. – Львів: Свічадо, 2005. (Серія: Studia rationis 1). – 340 с.
22. *Яремчук В.* Призабуті постаті української історіографії XX століття: біоісторіографічні нариси. – Острог: Національний університет “Острозька академія”, 2002. – 165 с.
23. *Charłampowicz K. W.* Polski wpływ na szkolnictwo ruskie w XVI i XVII st. Z niedrukowanego oryginału rosyjskiego przełożył i wstępem zaopatrzył Alojzy Wangura inspektor szkolny we Lwowie. – Lwów: Nakładem księgarni Naukowej, 1924. – 47 s.
24. *Pelczar R.* Działalność oświatowo-kulturalna Jezuitów w diecezji przemyskiej w XVI-XVII wieku. – Przemyśl: Regionalny ośrodek kultury, edukacji i nauki w Przemyślu, 1999. – 173 s.
25. *Pelczar R.* Szkolnictwo parafialne w ziemi przemyskiej i sanockiej (XIV–XVIII w.). – Warszawa: Oficyna ASPRA-JR, 1998. – 224 s.
26. *Pelczar R.* Szkolnictwo w miastach zachodnich ziem województwa ruskiego (XVI–XVIII w.). – Rzeszów: Wydawnictwo Wyższej szkoły pedagogicznej, 1998. – 304 s.

ЛУЖЕЦКАЯ А. М. Школьное обучение украинско-польского пограничья XVI–XVII вв. исследованиях Константина Харламповича.

На основе современных исследовательских подходов анализируется научное наследие выдающегося украинского ученого Константина Харламповича в отрасли истории украинского школьного обучения. Переосмысливается концептуальный и фактологический потенциал его трудов для реконструкции процесса обучения и воспитания на территории украинско-польского пограничья. Суммируется вклад ученого в исследование истории украинского образования.

LUZHETSKA O. M. Schooling on the Territory of Ukrainian-Polish Neighbourhood (the XVI–XVII-th centuries) in Konstantyn Harlampovych's researches.

In the article the author makes an attempt to analyse the inheritance of the famous Ukrainian scholar Konstantyn Harlampovych in the history of Ukrainian schooling. The conceptual and actual potential of his works for the reconstruction of the educational process on the territory of Ukrainian-Polish neighbourhood is reinterpreted. The scholar's contribution to the investigation of the history of Ukrainian education is summed up.

Миськів І. С.

Національний університет "Львівська політехніка"

НАВЧАЛЬНИЙ ПРОЦЕС У БРИТАНСЬКІЙ ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ ШКОЛІ: РОЛЬ ШКІЛЬНОГО ЛІДЕРСТВА

У статті вивчаються особливості навчального процесу у британській загальноосвітній школі та значення шкільного лідерства у ньому. Автор аналізує літературні джерела та описує основні рівні навчання: навчання вчителів; колегіальне (групове) навчання; організаційне навчання; лідерське навчання; навчання у навчальній мережі школи.

На початку XXI століття якість освітніх послуг, які надає загальноосвітня школа є однією із основних цілей реформування шкільної освіти. Ця проблема досліджується політиками в галузі освіти, науковцями та практиками. Особлива увага приділяється навчальному процесу та шкільному лідерству, як засобу піднесення його ефективності.

Проблеми освітнього менеджменту та шкільного лідерства, його важливість у навчальному процесі вивчаються і вітчизняними, і зарубіжними вченими: В. Афанасьєв, Б. Барнет, П. Власов, Л. Даниленко, Д. Дербі, А. Дерінг, С. Карабєц, В. Кінг, М. Коуї, О. Кузьмін, К. Ляйсвуд, В. Маслов, Б. Меден, Д. Мерфі, Р. Мус, М. Ніколайдов, Дж. О'Брайєн, Л. Смалян, Дж. Сміт, Р. Стейнбєх, Х. Томлінсон, Дж. Тулі, М. Фуллан, А. Харгравєс, Ф. Хєдоурі, Дж. Шєклок, О. Штєпа, Д. Янтзі та інші.

Проте, необхідно зазначити, що особливості навчального процесу у британських загальноосвітніх школах, а також роль шкільного лідерства у ньому є недостатньо вивченими. З урахуванням цього протиріччя було зроблено вибір теми нашого дослідження, проблема якого сформульована так: яка роль та значення шкільного лідерства у навчальному процесі учнів британських загальноосвітніх шкіл.

Метою дослідження є спроба вирішення цієї проблеми. Автором поставлені такі завдання: здійснити аналіз літературних джерел та